

ยุทธศาสตร์ความร่วมมือด้านการศึกษาไทยในประชาคมอาเซียน

Thai Education Cooperation Strategy in ASEAN Society

ประพัฒน์พงศ์ เสนาฤทธิ์

ความร่วมมือคือยุทธศาสตร์หลักของอาเซียน

Southeast Asian Nations: ASEAN) อย่างเป็นทางการ

ข้อสรุปสำคัญจากการหารือร่วมกันของผู้แทนประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 5 ประเทศ คือ ประเทศอินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ และไทย ณ บ้านพักรับรองบนชายหาดบางแสนของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ อดีตนายกรัฐมนตรีเมื่อเดือนสิงหาคม 2510 หรือประมาณ 40 กว่าปีก่อน คือ ความเห็นพ้องต้องกันที่จะ “ร่วมมือในการรักษาความมั่นคงปลอดภัยในภูมิภาค ส่งเสริมความกินดีอยู่ดี ความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ และความใกล้ชิดทางสังคมและวัฒนธรรม” ผลของการหารือดังกล่าวได้มีพัฒนาการนำไปสู่การลงนามใน “ปฏิญญากรุงเทพฯ” (Bangkok Declaration) หรือ “ปฏิญญาอาเซียน” (ASEAN Declaration) ที่วังสราญรมย์กรุงเทพมหานคร ในวันที่ 8 สิงหาคม 2510 ซึ่งถือว่าเป็นการจัดตั้ง “สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” หรือ “อาเซียน (Association of

นายตุน อับดุล ราซัค บิน ฮุสเซน รองนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีกลาโหมและรัฐมนตรีกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติมาเลเซียได้กล่าวสุนทรพจน์เนื่องในโอกาสที่มีพิธีลงนามในปฏิญญาดังกล่าว โดยได้ย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของความร่วมมือกันของประเทศในภูมิภาค ความตอนหนึ่งว่า “...เราไม่สามารถอยู่รอดได้หากอยู่อย่างโดดเดี่ยว นอกเสียจากว่าเราจะคิดร่วมมือร่วมกันและพิสูจน์ว่าเราเป็นครอบครัวเดียวกันในฐานะประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้...” ถึงแม้เป้าหมายหลักของอาเซียนในระยะเริ่มต้นจะเน้นที่ “สันติภาพและความมั่นคง” ซึ่งสอดคล้องกับสถานการณ์ด้านการเมืองและความมั่นคงในภูมิภาคในขณะนั้น แต่ในรายละเอียดของปฏิญญาอาเซียนก็ได้รวมเอาจุดหมาย ขอบข่ายและกลไกความร่วมมือในด้านอื่น ๆ ไว้ด้วย อาทิ

“ส่งเสริมให้มีความร่วมมืออย่างจริงจัง และความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในเรื่องที่มีผลประโยชน์ร่วมกันทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม วิชาการ วิทยาศาสตร์ และการบริหาร” “ส่งเสริมการศึกษาเกี่ยวกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”

เมื่ออาเซียนได้มีการรับสมาชิกเพิ่มจนครบ 10 ประเทศในปี พ.ศ. 2542 ขอบข่ายการดำเนินงานก็ได้ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางเช่นเดียวกัน ยุทธศาสตร์สำคัญที่ขับเคลื่อนการดำเนินงานยังคงใช้ “ความร่วมมือ” (Cooperation) และ “การเจรจา” (Dialogue) เป็นหลัก สำหรับความร่วมมือด้านการศึกษา ซึ่งไม่ได้ถือว่าเป็นเป้าหมายหลักในช่วงเวลาที่มีการก่อตั้งอาเซียนนั้น ถือว่าเป็นความร่วมมือเฉพาะด้านโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ “พัฒนาและเสริมสร้างสภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของประชากรในภูมิภาคให้มีมาตรฐานการดำรงชีวิตที่ดี ส่งเสริมและรักษาเอกลักษณ์ประเพณีและวัฒนธรรม ตลอดจนส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชนในภูมิภาค...” การยกระดับความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การ

คุ้มครองและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และประการสำคัญก็คือการปลูก “จิตสำนึกในความเป็นอาเซียน” (ASEAN Awareness) ซึ่งถือว่าเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญที่จะบ่งบอกถึงความสำเร็จของอาเซียน นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ถือว่าอาเซียนได้ก้าวเข้าสู่ยุคที่ 4 ของการดำเนินงาน ซึ่งเน้นการปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะกระแสของโลกาภิวัตน์ (Globalization) พัฒนาการของการดำเนินงานที่สำคัญที่ควรกล่าวถึงในตอนนี้เพื่อให้มองเห็นยุทธศาสตร์และแนวทางความร่วมมือด้านการศึกษา ซึ่งจะได้กล่าวถึงในตอนต่อไปก็คือ วิสัยทัศน์อาเซียน(ASEAN Vision) ประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) กฎบัตรอาเซียน (ASEAN Charter) ปฏิญญาชะอำ-หัวหิน(Cha-Am Hua-Hin Declaration)และ ความสัมพันธ์กับภายนอกภูมิภาคอาเซียน

การกำหนดวิสัยทัศน์อาเซียนเกิดขึ้นจากการประชุมสุดยอดอาเซียนอย่างไม่เป็นทางการ ครั้งที่ 2 ในปลายปี พ.ศ. 2540 ณ กรุง

การจัดตั้งประชาคมอาเซียน (2552-2558) ซึ่งได้รับความเห็นชอบในการประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งที่ 14 เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2552 ที่อำเภอชะอำ และอำเภอหัวหิน ประเทศไทยและเป็นที่รู้จักกันในนาม “ปฏิญญาชะอำ-หัวหิน” หรือ “Cha-Am Hua-Hin Declaration” ในเวลาต่อมา เพื่อให้มองเห็นภาพของภารกิจในแต่ละเสาหลักของอาเซียนโดยสังเขป อันจะเป็นข้อมูลพื้นฐานในการทำความเข้าใจในบทบาทของการศึกษาและมองยุทธศาสตร์ความร่วมมือของประเทศสมาชิกประชาคมอาเซียนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น จะขอยกกล่าวถึงเจตนารมณ์และเป้าหมายของแต่ละเสาหลัก หรือประชาคมย่อยในแต่ละด้าน โดยสังเขป ดังนี้:

ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียนมุ่งตอบสนองการส่งเสริมความร่วมมือในด้านการเมืองและความมั่นคง เพื่อเสริมสร้างและดำรงไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงของภูมิภาค เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข และแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งโดยสันติวิธี โดยมีเป้าหมายหลัก 3 ประการ คือ มีกฎกติกาเป็น

พื้นฐานภายใต้ค่านิยมร่วมกัน มีความรับผิดชอบร่วมกันในการรักษาความมั่นคง และมีพลวัตและปฏิสัมพันธ์กับประเทศนอกอาเซียน

ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนมุ่งที่จะร่วมกันสร้างอาเซียนให้มีตลาดและฐานการผลิตเดียว มีการเคลื่อนย้ายสินค้า บริการ การลงทุน เงินทุน และแรงงานฝีมืออย่างเสรี โดยมีเป้าหมายการดำเนินงาน 4 ประการ คือ เป็นตลาดและฐานการผลิตเดียว มีความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจ มีการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเสมอภาค และสามารถบูรณาการเข้ากับเศรษฐกิจโลก ตามลำดับ

ส่วนประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนมุ่งให้การรวมกันเป็นประชาคมที่เอื้ออาทรและแบ่งปัน (Caring and Sharing Community) ส่งผลให้ประชาชนอยู่ดีกินดี มีสิ่งแวดล้อมที่ดี และมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีอัตลักษณ์อาเซียน และมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน เป็นไปตามคำขวัญของอาเซียนที่ต้องการสร้าง “หนึ่งวิสัยทัศน์ หนึ่งอัตลักษณ์ หนึ่งประชาคม” (One Vision, One Identity, One Community) ซึ่งภายใต้เสาหลักนี้

ครอบคลุมความร่วมมือเฉพาะด้าน (Functional Cooperation) อีกหลายด้าน อาทิ การศึกษา การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สาธารณสุข สิ่งแวดล้อม สตรีและแรงงาน วัฒนธรรมและสนเทศ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การจัดการภัยพิบัติ และสิทธิมนุษยชน แผนงานหรือพิมพ์เขียว (Blueprint) การจัดตั้งประชาคมสังคมและวัฒนธรรม อาเซียนประกอบด้วยความร่วมมือ 6 ด้าน คือ:

1. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Development)
2. การคุ้มครองและสวัสดิการสังคม (Social Welfare and Protection)
3. ความยุติธรรมทางสังคมและสิทธิ (Social Justice and Rights)
4. การส่งเสริมความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม (Ensuring Environmental Sustainability)
5. การสร้างอัตลักษณ์อาเซียน และ (Building ASEAN Identity) และ
6. การลดช่องว่างทางการพัฒนา (Narrowing the Development Gap)

การร่วมมือกันของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นสมาคมในระยะเริ่มต้น และกำลังก้าวไปอีกขั้นหนึ่งที่จะร่วมมือกันสร้างเป็นประชาคมในอีกประมาณ 3 ปีข้างหน้าทำให้อาเซียนได้รับการยอมรับจากองค์กรระหว่างประเทศและประเทศมหาอำนาจในภูมิภาคอื่นๆ ของโลก ส่งผลให้อาเซียนมีอำนาจต่อรองเพิ่มขึ้น มีบทบาทสำคัญในการเจรจาหรือแสวงหาความร่วมมือจากภายนอกอาเซียนได้กว้างขวาง ตลอดระยะเวลาที่ได้ดำเนินงานมา กว่า 40 ปี อาเซียนได้สร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับภายนอกอาเซียนมากมาย เช่น อาเซียนบวกสาม (จีน ญี่ปุ่น เกาหลี) อาเซียนและประเทศอื่น ๆ (ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ แคนาดา สหรัฐอเมริกา รัสเซีย อินเดีย) อาเซียนและสหภาพยุโรป สหประชาชาติ และการประชุมสุดยอดเอเชียตะวันออก (East Asia Summit: EAS) เป็นต้น

จะเห็นว่าประชาคมอาเซียน อันประกอบด้วย 3 เสาหลักมีวัตถุประสงค์และขอบข่ายของภารกิจกว้างขวางและหลากหลายมาก เป้าหมายที่ประเทศสมาชิกทั้ง 10 ประเทศกำลังร่วมมือกันดำเนินการอยู่ในปัจจุบันนี้จึงมิใช่เป้าหมายเฉพาะเสาหลักใดเสาหลักหนึ่ง หากแต่เป็นเป้าหมายของทั้ง 3 เสาหลักดังที่ได้กล่าวถึงโดยสังเขปแล้วข้างต้น จึง

จะเรียกได้ว่าเป็นการบรรลุผลของการสร้างประชาคมอาเซียนอย่างแท้จริง เป็นที่น่าเสียดายว่าประเทศไทยให้ความสนใจ และมีความเข้าใจ รวมทั้งมีความพยายามกระจายข้อมูลข่าวสารเพียงบางด้าน หรือบางเสาหลักเท่านั้น โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ ส่วนการดำเนินงานในอีก 2 ด้านที่เหลือสาธารณชนได้รับข้อมูลความเคลื่อนไหวค่อนข้างน้อย แต่โดยความเป็นจริงแล้ว การให้ความสำคัญหรือพยายามสร้างประชาคมใดประชาคมหนึ่ง แม้จะประสบความสำเร็จก็ไม่สามารถสร้างประชาคมอาเซียนที่สมบูรณ์ตามเจตนารมณ์ที่คาดหวังไว้ได้ เพราะงานของทั้ง 3 เสาหลักมีความประสานสัมพันธ์และเกื้อกูลซึ่งกันและกันอยู่มากทีเดียว

การขับเคลื่อนประชาคมอาเซียนและบทบาทของการศึกษา

การเตรียมการเพื่อเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 ต้องอาศัยกลไกการขับเคลื่อนหลายประการ สิ่งที่เป็นพื้นฐานประการสำคัญก็คือการที่ประเทศสมาชิกทั้ง 10 ประเทศได้ให้สัตยาบันกฎบัตรอาเซียน (ASEAN Charter) จนมีผลใช้บังคับตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2551 เป็นต้นมา การประกาศใช้กฎบัตรอาเซียนถือว่าเป็นพัฒนาการครั้งสำคัญอีกครั้ง

หนึ่งของอาเซียน ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับปรุงโครงสร้างองค์กรให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เช่น ให้มีการประชุมสุดยอดอาเซียน 2 ครั้งต่อปี จัดตั้งคณะกรรมการเพื่อประสานความร่วมมือในแต่ละเสาหลัก และการมีคณะกรรมการผู้แทนถาวรประจำอาเซียนที่กรุงจาการ์ตา ประเทศอินโดนีเซีย เป็นต้น ข้อกำหนดในกฎบัตรอาเซียนที่จะมีผลอย่างสำคัญต่อการศึกษาของประเทศไทยประการหนึ่งก็คือการกำหนดให้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาในการทำงาน (Working Language) ของอาเซียน เนื่องจากในปัจจุบันนี้เป็นที่ทราบและยอมรับกันดีว่าขีดความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษของคนไทยโดยส่วนใหญ่อยู่ในอันดับท้าย ๆ เมื่อเทียบกับประเทศสมาชิกของอาเซียน ทั้ง ๆ ที่เราใช้เวลาและทรัพยากรในการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษไม่น้อยไปกว่าวิชาอื่น ๆ

การศึกษาได้รับการคาดหวังให้มีบทบาทอย่างมากในการเตรียมตัวเพื่อก้าวเข้าสู่การเป็นประชาคมของประเทศสมาชิก โดยเฉพาะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ ทักษะวิชาชีพ และเจตคติที่เหมาะสมในฐานะที่เป็น “ประชาชนอาเซียน” ในการประชุมสุดยอดอาเซียนครั้งที่ 15 ที่อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี และอำเภอหัวหิน จังหวัด

ประจวบคีรีขันธ์ ประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2552 ที่ประชุมได้ให้ความเห็นชอบการเสริมสร้างความเข้มแข็งและการกำหนดบทบาทของการศึกษาในการขับเคลื่อนการดำเนินงานของ 3 เสาหลัก และการสร้างประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 สรุปสาระสำคัญ ดังนี้:

1. บทบาทของการศึกษาในด้านการเมืองและความมั่นคง

- สร้างความเข้าใจและความตระหนักรับรู้เรื่องกฎบัตรอาเซียนผ่านหลักสูตรอาเซียนในโรงเรียน และเผยแพร่กฎบัตรอาเซียนที่แปลเป็นภาษาต่าง ๆ ของชาติในอาเซียน

- เน้นหลักการประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน และค่านิยมสันติภาพในหลักสูตร

- สนับสนุนความเข้าใจและความตระหนักรับรู้ในความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อในภูมิภาคในหมู่ครูอาจารย์ ผ่านการฝึกอบรม โครงการแลกเปลี่ยน และศูนย์ข้อมูลออนไลน์

- จัดให้มีการประชุมผู้นำโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอเพื่อแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น สร้างเครือข่าย และยอมรับเวทีผู้นำโรงเรียนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

2. บทบาทของการศึกษาในด้านเศรษฐกิจ

- พัฒนากรอบทักษะ (Qualification Framework) ในแต่ละประเทศสมาชิก เพื่อให้เกิดการยอมรับในอาเซียน

- สนับสนุนการแลกเปลี่ยนนักเรียนนักศึกษา

- สนับสนุนการเคลื่อนย้ายแรงงานฝีมือผ่านกลไกความร่วมมือในระดับภูมิภาค

- พัฒนามาตรฐานอาชีพให้สามารถแข่งขันได้ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลกเพื่อตอบสนองความต้องการของภาคอุตสาหกรรม

3. บทบาทของการศึกษาในด้านสังคมและวัฒนธรรม

- พัฒนาเนื้อหาสาระร่วมในเรื่องอาเซียน

- เสนอให้เปิดหลักสูตรปริญญาด้านศิลปวัฒนธรรมอาเซียน

- เสนอให้มีภาษาประจำชาติอาเซียนเป็นวิชาเลือกในกลุ่มภาษาต่างประเทศ

- ส่งเสริมการตระหนักรับรู้เกี่ยวกับอาเซียนผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การทัศน

ศึกษา การแลกเปลี่ยนนักเรียนนักศึกษา การประชุมเยาวชนด้านวัฒนธรรม การประชุมเครือข่ายมหาวิทยาลัยอาเซียน และการประกวดสุนทรพจน์ระดับเยาวชน เป็นต้น

- สนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต
- จัดให้มีการประชุมวิจัยทางการศึกษาอาเซียน
- สนับสนุนความเข้าใจและตระหนักรับรู้ในเรื่องสิ่งแวดล้อมในภูมิภาคอาเซียน
- เฉลิมฉลองวันอาเซียน (8 สิงหาคม) ผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย
- มุ่งมั่นในการเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านการศึกษาเพื่อให้เกิดประชาคมอาเซียนที่มีความเคลื่อนไหว เชื่อมโยง เป็นของประชาชนอาเซียน และเพื่อประชาชนอาเซียน

จากความคาดหวังและบทบาทที่ที่ประชุมสุดยอดอาเซียนกำหนดให้การศึกษา ดังที่ได้สรุปไว้ข้างต้น จะเห็นว่าความร่วมมือด้านการศึกษาในประชาคมอาเซียนมิได้มีเป้าหมายเพื่อการศึกษาเท่านั้น การศึกษาจะต้องสามารถทำหน้าที่ในการสนับสนุน ส่งเสริม และตอบสนองการดำเนินงานและความต้องการของทั้ง 3 เสาหลักเลยทีเดียว เป็นที่ทราบกันดีว่า

ข้อจำกัดของการรวมกันเป็นประชาคมอาเซียนมีอยู่หลายประการ โดยเฉพาะความแตกต่างในระดับและสภาพการพัฒนาเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพ ระบบการเมืองการปกครอง สภาพทางภูมิศาสตร์ ประชากร สังคม วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และความเชื่อในลัทธิศาสนา ตลอดจนการจัดการศึกษาและฝึกอบรม ข้อจำกัดดังกล่าวเหล่านี้จึงเป็นทั้ง “วิกฤต” และ “โอกาส” ที่จะทำให้การศึกษาสามารถแสดงบทบาทตามที่คาดหวังได้มากหรือน้อย

นอกจากนั้น ความแตกต่างในประเด็นที่ได้กล่าวถึงแล้วนี้ มิใช่จะมีเฉพาะระหว่างประเทศเท่านั้น ภายในแต่ละประเทศสมาชิกเองก็มีสภาพของความแตกต่างหลากหลายอยู่ไม่น้อย หมายความว่าในแต่ละประเทศมีกลุ่มประชากรที่มีความพร้อมจะเป็น “ประชากรอาเซียน” หลายระดับ ตั้งแต่กลุ่มที่สามารถประกอบอาชีพ ปรับตัว และดำรงชีวิตในสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่จะเปลี่ยนแปลงไปได้ค่อนข้างสบาย ไปจนถึงกลุ่มที่ขาดความพร้อมและศักยภาพด้วยประการทั้งปวง การเตรียมความพร้อมของประเทศ นอกจากจะคำนึงถึงด้านกายภาพ ด้านกฎระเบียบและกติกาต่าง ๆ แล้ว จะต้องเตรียม “ความพร้อมของประชาชน” ความสำเร็จของการศึกษาตาม

ความสามารถ ส่งเสริมนวัตกรรมและการประกอบการ ส่งเสริมการใช้ภาษาอังกฤษ เทคโนโลยีสารสนเทศ วิทยาศาสตร์เชิงประยุกต์ และเทคโนโลยีในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ" ในแผนงานดังกล่าว อาเซียนได้ให้ความสำคัญกับการศึกษา โดยกำหนดเป็นเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ที่จะให้การศึกษาเป็นวาระการพัฒนาของอาเซียน การสร้างสังคมความรู้ (Knowledge-Based Society) โดยส่งเสริมการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึง การเลี้ยงดูและพัฒนาเด็กปฐมวัย และการตระหนักรับรู้เรื่องอาเซียน เพื่อสร้างอัต-ลักษณ์อาเซียนบนพื้นฐานของมิตรภาพและความร่วมมือซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้ อาเซียนยังได้กำหนดมาตรการด้านการศึกษาที่จะดำเนินการในช่วงระยะเวลาของแผนงานดังกล่าวอีกถึง 21 มาตรการ เช่น การขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานภายในปี พ.ศ. 2558 ปรับปรุงคุณภาพ ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศในการส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตผ่านการศึกษากาไกลและอินเทอร์เน็ต สร้างเครือข่ายทางการศึกษาทุกระดับ โดยประสานความร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับองค์การซีมีโอ และเครือข่ายมหาวิทยาลัยอาเซียน จัดทำหลักสูตรอาเซียนศึกษา และบรรจุเรื่องค่านิยมร่วม

(Common Values) และมรดกทางวัฒนธรรม ในหลักสูตร สนับสนุนการเรียนภาษาของประเทศสมาชิกอาเซียน และส่งเสริมการแลกเปลี่ยนผู้เชี่ยวชาญด้านภาษา ส่งเสริมการเรียนรู้ต่อยอดหรือเรียนร่วมในสถาบันในต่างประเทศ เป็นต้น มาตรการต่าง ๆ เหล่านี้กำหนดขึ้นจากการวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของประเทศสมาชิก รวมทั้งวิสัยทัศน์และพันธกิจในการ “สร้าง” ประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 และได้รับความเห็นชอบจากการประชุมสุดยอดอาเซียนแล้ว ซึ่งมาตรการต่าง ๆ ทั้งหมดนี้ถือได้ว่าเป็นผลของการประสานความร่วมมือในชั้น “การคิด” จนกระทั่งเกิดแผนงาน (Blueprint) ขึ้น ส่วนความร่วมมือในชั้น “การปฏิบัติ” เพื่อให้เกิดผลตามที่คาดไว้นั้นมีปัจจัยสำคัญที่จะต้องคำนึงคือเรื่องของเวลา ซึ่งเหลืออยู่เพียง 2 ปีเศษเท่านั้น คงต้องรอดูว่าเมื่อถึงปี พ.ศ. 2558 แล้ว มาตรการต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในแผนงานในแต่ละด้านได้มีการนำไปสู่การปฏิบัติหรือไม่อย่างไร

การเตรียมการของประเทศไทย

หากพิจารณาจากข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียนของบรรดาประเทศ

สมาชิกทั้ง 10 ประเทศแล้ว นำแปลกใจไม่น้อยที่ประเทศไทยไม่ได้มีความพร้อมมากไปกว่าประเทศอื่น ทั้ง ๆ ที่เป็นหนึ่งในประเทศผู้ก่อตั้งองค์การนี้มาตั้งแต่ต้น จากการวิจัยโครงการพัฒนาบุคลากรและผลิตภาพบุคลากรเพื่อรองรับการเปิดเสรีอาเซียนในปี 2558 โดยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยพบว่า บุคลากรทางการศึกษาร้อยละ 70-80 มีความรู้เกี่ยวกับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนน้อยมาก และนักศึกษาไทยร้อยละ 80 ที่ตอบแบบสอบถามไม่กล้าไปทำงานในประเทศกลุ่มอาเซียน เพราะกลัวเรื่องภาษา อย่างไรก็ตาม หากจะประเมินจากสภาพจริงที่ปรากฏอยู่โดยทั่วไปของสถาบันและหน่วยงานทางการศึกษาระดับต่าง ๆ ในปัจจุบันแล้ว อาจกล่าวได้ว่าสถาบันและหน่วยงานเหล่านั้นได้แสดงออกในเชิงสัญลักษณ์ ว่ามีความพร้อมในระดับหนึ่ง อย่างน้อยที่สุดก็คือการตระหนักรับรู้ว่าประเทศไทยกำลังจะเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 ซึ่งพอมีหลักฐานยืนยันได้บางส่วนก็คือการประดับธงอาเซียนและธงชาติของประเทศสมาชิก มีการแต่งชุดประจำชาติประเทศต่าง ๆ ตลอดจนการฝึกพูดภาษาอังกฤษที่เป็นบทสนทนาง่าย ๆ มีสถาบันการศึกษาหลายแห่งจัดให้มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับอาเซียน มีการปรับหลักสูตร

และจัดหาสื่อการเรียนการสอน รวมทั้งสื่ออ้างอิง หรือหากมีสถานที่พอก็จะจัดห้องอาเซียนไว้เป็นการเฉพาะ ภาพที่ปรากฏในลักษณะดังกล่าวนี้มักจะเน้นความพร้อมเชิงกายภาพเป็นส่วนใหญ่ เมื่อเจาะลึกลงไปในเรื่องรายละเอียด เช่นการวิจัยดังที่ได้อ้างถึง จึงสะท้อนภาพที่ไม่น่าประทับใจนัก

สำหรับประเด็นที่ว่าประเทศไทยได้ปรับหรือกำลังปรับตัวเองด้านการศึกษาอย่างไร และเพียงใดนั้น ในทัศนะของผู้เขียนเห็นว่ามีหลากหลาย และไม่เป็นเอกภาพ ขึ้นอยู่กับความสนใจ ความเข้าใจ และความพร้อมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตั้งแต่ระดับนโยบาย ระดับประสานงานไปจนถึงระดับปฏิบัติ จากข้อมูลที่ได้นำเสนอมาเป็นลำดับก่อนหน้านี้ จะเห็นว่าความสำเร็จของการจัดตั้งประชาคมอาเซียนต้องอาศัยความสำเร็จของการดำเนินงานของทั้ง 3 เสาหลัก และการดำเนินงานของทั้ง 3 เสาหลักให้ประสบความสำเร็จนั้น ได้มีการคาดหมายไว้แล้วว่าการศึกษามิใช่บทบาทในส่วนไหน อย่างไร ดังนั้น การเตรียมตัว หรือปรับเปลี่ยนกระบวนการจัดการศึกษาจำเป็นต้องคำนึงถึงเงื่อนไขและความต้องการทั้งของอาเซียนโดยภาพรวมและของระบบการศึกษาโดยเฉพาะ นั่นหมายความว่าทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะต้องมีความเข้าใจอย่างชัดเจนว่า

บทบาทของการศึกษาในการเตรียมตัวเพื่อก้าวเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียนคืออะไร จะต้องดำเนินการอย่างไรกับระบบการศึกษาในปัจจุบันเพื่อให้สามารถทำหน้าที่ตามบทบาทดังกล่าวให้บรรลุผล ซึ่งอาจกำหนดเป็นนโยบาย ยุทธศาสตร์และมาตรการในการดำเนินงานในแต่ละเรื่อง รวมถึงการจัดระบบการทำงาน ทรัพยากรและบุคลากรที่รับผิดชอบต่อไปตามลำดับ

ประเทศไทยมีนโยบายเกี่ยวกับประชาคมอาเซียนมาทุกยุคทุกสมัย รัฐบาลปัจจุบัน (นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี) ก็ได้แถลงนโยบายต่อรัฐสภาว่าจะ “เพิ่มขีดความสามารถของทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับการเปิดเสรีประชาคมอาเซียน...” และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ก็ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ไว้เช่นเดียวกัน เช่น การสร้างความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจและความมั่นคงในภูมิภาค และการพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน เป็นต้น ในส่วนของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการจัดการศึกษาของชาติโดยตรง ได้มอบหมายให้สำนักงานปลัดกระทรวงเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ประสานงานการเตรียม

ความพร้อมด้านการศึกษา และได้แต่งตั้งคณะกรรมการระดับชาติขึ้นคณะหนึ่ง โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธาน มีหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย ดำเนินโครงการและกิจกรรมด้านการศึกษา กำกับติดตาม ประเมินผล และให้ข้อคิดเห็นเพื่อการดำเนินการขับเคลื่อนความร่วมมือด้านการศึกษาในอาเซียนขององค์กรหลัก สถาบัน และหน่วยงานด้านการศึกษาที่เกี่ยวข้องเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นรูปธรรม คณะกรรมการชุดดังกล่าวได้กำหนดนโยบายการดำเนินงานด้านการศึกษาไว้ 5 ประการดังนี้:

- 1.เผยแพร่วิชาความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และเจตคติที่ดีเกี่ยวกับอาเซียน เพื่อสร้างความตระหนักและเตรียมความพร้อมของครู ศึกษานิเทศก์ และบุคลากรทางการศึกษา นักเรียน นักศึกษาและประชาชน

- 2.พัฒนาศักยภาพของนักเรียน นักศึกษา และประชาชนให้มีทักษะที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงทางอุตสาหกรรม ภาษาอังกฤษ ภาษาของประเทศเพื่อนบ้าน เทคโนโลยีสารสนเทศ

- 3.พัฒนามาตรฐานการศึกษา ส่งเสริมการหมุนเวียน (Mobility) ของนักศึกษา และ

ครู อาจารย์ในอาเซียน ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษาต่าง ๆ พัฒนาระบบการศึกษาทางไกลและการศึกษาตลอดชีวิต ปรับปรุงการอาชีวศึกษาและการฝึกอบรมอาชีพ

4.เตรียมความพร้อมเพื่อเปิดเสรีการศึกษาในอาเซียนควบคู่กับการเปิดเสรีการค้าเคลื่อนย้ายแรงงาน และ

5.พัฒนาเยาวชนผ่านโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน

ในการจัดระบบการดำเนินงานเพื่อให้เป็นไปตามนโยบายดังกล่าว ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับองค์กรหลัก ซึ่งมีระบบการบริหารจัดการภายในอยู่แล้ว นโยบายการเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียนก็จะถูกวิเคราะห์ สังเคราะห์ และบูรณาการเข้าไปในระบบการทำงานของแต่ละหน่วยงาน บางหน่วยงานอาจจะมีระบบหรือขอบข่ายของงานที่ดำเนินการเกี่ยวข้องกับอาเซียนอยู่ก่อนแล้วก็สามารถรองรับหรือเพิ่มเติมเข้าไปกับงานที่ทำอยู่แล้วได้ เช่น งานที่เกี่ยวกับอุดมศึกษา อาจจะอาศัยเครือข่ายมหาวิทยาลัยอาเซียน (ASEAN University Network: AUN) ที่ประเทศไทยเป็นสมาชิกของเครือข่ายอยู่แล้วได้ เป็นต้น

ในระดับโครงการและกิจกรรมเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมด้านการศึกษาระหว่างศึกษาธิการได้ดำเนินการและกำลังดำเนินการอีกหลายประการ อาทิ:

- การจัดตั้งสถาบันนานาชาติเพื่อพัฒนาผู้บริหารการศึกษา
- การพัฒนากรอบคุณวุฒิแห่งชาติ
- โครงการ Education Hub Schools
- โครงการ Spirit of ASEAN
- การพัฒนาหลักสูตรและสื่อเกี่ยวกับอาเซียนศึกษา
- การส่งเสริมการใช้ภาษาอังกฤษ และการเรียนรู้ภาษาเพื่อนบ้าน
- การพัฒนาศักยภาพครู
- การส่งเสริมการเรียนการสอนทางไกล การเรียนจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และสนับสนุนการใช้ ICT
- โครงการแลกเปลี่ยนนักศึกษา มาเลเซีย-อินโดนีเซีย-ไทย
- โครงการเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ เกษตรนานาชาติ

- โครงการพัฒนานโยบายการศึกษาสู่
อาเซียน: กรณีศึกษาไทย-ลาว-เวียดนาม

โดยสรุปแล้วอาจกล่าวได้ว่าประเทศไทยได้เตรียมและกำลังเตรียมความพร้อมด้านการศึกษาเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ส่วนสภาพที่จะเกิดขึ้นจริงในช่วงปลายปี พ.ศ. 2558 จะมีความพร้อมตามที่คาดหวังมากน้อยเพียงใดนั้นยากที่จะยืนยันได้ ซึ่งผู้เขียนจะขอแสดงทัศนะบางประการเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ต่อไป

ทัศนะบางประการ

ต้องยอมรับว่าประเทศไทยได้มีบทบาทอย่างมากในอาเซียนมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งองค์การนี้เมื่อ 40 กว่าปีมาแล้ว และคาดว่าเมื่อประชาคมอาเซียนเกิดขึ้นนับจากปี พ.ศ. 2558 เป็นต้นไป บทบาทของไทยก็ไม่น่าจะลดลงไปกว่าที่ผ่านมา เพียงแต่ว่าประเทศไทยและคนไทยจะมีความพร้อมและใช้โอกาสนี้ให้เกิดประโยชน์ได้มากน้อยเพียงใดเท่านั้น จากที่คาดหวังว่าประเทศสมาชิกอาเซียนทั้ง 10 ประเทศจะรวมเป็นประชาคมเดียวกัน ในลักษณะที่มี “หนึ่งวิสัยทัศน์ หนึ่งอัตลักษณ์ หนึ่งประชาคม” และกำหนดให้การศึกษาเป็นบทบาทอย่างสำคัญดังที่ได้สรุปไว้แล้วตั้งแต่ต้นของบทความนี้นั้น หากการดำเนินงานทุกอย่าง

เป็นไปตามเป้าหมาย ผลที่จะเกิดขึ้นก็คือการเปลี่ยนครั้งสำคัญในภูมิภาคนี้ อาทิ การมีตลาดเดียวและฐานการผลิตเดียว การไหลอย่างเสรีของสินค้าและบริการ เงินทุนและการลงทุน แรงงานมีฝีมือ (อย่างน้อย 7 สาขา) ผลกระทบ (Impacts) ของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะนำไปสู่การเคลื่อนย้ายของประชากรและแรงงาน ทั้งที่มีฝีมือในสาขาอื่นและไม่มีฝีมือ มีการขยายอิทธิพลของธุรกิจข้ามชาติ เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีการประกอบอาชีพและดำเนินชีวิตของประชาชน โครงสร้างสังคม และวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ตลอดจนปัญหาที่ไม่พึงประสงค์ เช่น การค้ามนุษย์ ผู้ร้ายข้ามแดน และสารเสพติด เป็นต้น ต้องไม่ลืมว่าอาเซียนและบรรดาประเทศสมาชิกไม่ได้อยู่อย่างอิสระ ต้องติดต่อสัมพันธ์กับประเทศอื่นและภูมิภาคอื่นด้วย การเปลี่ยนแปลงภายในอาเซียนและแม้กระทั่งในแต่ละประเทศสมาชิกเกิดจากปัจจัยทั้งจากภายในและภายนอกอาเซียน เพราะฉะนั้น การศึกษาต้องสามารถตอบสนองความต้องการตามที่คาดหวังในแผนงานต่าง ๆ ของ 3 เสาหลัก และในขณะเดียวกันต้องมีศักยภาพในการอนุวัติตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอกด้วย สำหรับระบบการศึกษาไทยซึ่งกำลังเผชิญปัญหาภายในอยู่หลายประการจะอยู่ในฐานะที่สร้างผลงานและเรียกมั่นใจของ

สาธารณะในการแสดงบทบาทหลักเพื่อขับเคลื่อน 3 เสาหลักสู่การเป็นประชาคมอาเซียน และพัฒนาศักยภาพของระบบให้สามารถตอบสนองต่อแรงผลักดันต่าง ๆ จากภายนอกได้หรือไม่ ผู้เขียนขอเสนอทัศนะบางประการ ดังนี้:

ประการที่ 1 บทบาทของการศึกษาในการเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

ในระยะเวลาที่ผ่านมา เป็นที่น่าสังเกตว่ามีการพูดถึงการเตรียมตัวเพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียนค่อนข้างมาก แม้ส่วนใหญ่จะเป็นการเน้นเฉพาะด้านเศรษฐกิจก็พอจะอนุมานได้ว่าความตระหนักรับรู้ในระดับนโยบายได้เกิดขึ้นแล้ว ส่วนจะจริงจัง รู้ลึกหรือไม่ เพียงใดนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ประเด็นที่น่าเป็นห่วงก็คือความต่อเนื่องและชัดเจนของนโยบายว่าจะใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือขับเคลื่อนนโยบายการเตรียมตัวเข้าสู่ประชาคมอาเซียนจริง ๆ หรือไม่ ความชัดเจนของนโยบายหมายถึงการระบุภาระงานและกำหนดผู้รับผิดชอบด้วย ให้อำนาจใครทำอะไร อย่างไร ที่สำคัญมีระบบการสนับสนุนและประสานงานกันอย่างไร ไม่ว่าจะเป็นการประสานงานระหว่างการศึกษากับด้านเศรษฐกิจหรือความมั่นคง หรือแม้แต่ภายใน

ด้านการศึกษาเองก็ควรมีความชัดเจน เท่าที่ผ่านมา ยังไม่มีความเด่นชัดของนโยบาย หรือยุทธศาสตร์ ตลอดจนแผนปฏิบัติที่จะเป็นการ “ยกเครื่อง” การศึกษาไทยให้สนองต่อความคาดหวังของทั้ง 3 เสาหลัก และเตรียมคนไทยให้พร้อมที่จะเป็น “คนอาเซียน” ถึงแม้จะมีการดำเนินการแล้วในหลาย ๆ เรื่องดังที่ได้กล่าวถึงแล้วข้างต้น แต่ในระดับการปฏิบัติยังไม่น่าจะทำให้เกิดแรงขับ (Momentum) และความต่อเนื่องที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้ ตัวอย่างที่น่าเป็นห่วงประการหนึ่งก็คือการเตรียมความพร้อมของคนไทยในด้านภาษาอังกฤษ

ถ้าพิจารณาจากสภาพและผลกระทบของปัญหานี้แล้วน่าจะมียุทธศาสตร์และแผนการดำเนินงานที่เป็นระบบประกาศออกมาอย่างชัดเจน สามารถชี้ให้เห็นว่าจะทำอะไรและใช้เวลาที่ปีที่จะ ทำให้คนไทยสามารถใช้ภาษาอังกฤษได้ไม่แพ้ภาษาไทย มีแผนงานและกลไกที่จะขับเคลื่อนเรื่องนี้อย่างเป็นรูปธรรมเท่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้ ยังมีปัญหาทั้งในระดับความคิด และระดับปฏิบัติค่อนข้างมาก เช่น พ่อแม่ผู้ปกครองต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มเพื่อให้ลูกเรียนรู้ภาษาอังกฤษ รวมทั้งภาษาต่างประเทศอื่น ๆ ในโครงการ English Program เพราะ

โรงเรียนต้องแสวงหาทรัพยากรมาดำเนินโครงการเอง ทั้ง ๆ ที่เป็นโครงการที่มีส่วนในการยกระดับความสามารถด้านภาษาอังกฤษของคนไทยให้มีความพร้อมที่จะเข้าสู่ประชาคมอาเซียน รวมไปถึงความไม่ชัดเจนและไม่เป็นเอกภาพของนโยบายที่สนับสนุน เช่น การอนุญาต (ออกวีซ่า) ให้ชาวต่างชาติเข้ามาสอนภาษาหรือนักศึกษาจากประเทศอาเซียนเข้ามาศึกษาต่อในประเทศไทย ซึ่งไม่สัมพันธ์กับระยะเวลาของภาคเรียนและปีการศึกษา ในสมัยก่อนขีดความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษของคนไทยอาจจะไม่มีความสำคัญมากนัก เพราะสามารถใช้ล่ามหรือแปลเอกสารเป็นภาษาไทยได้ แต่เมื่อมีประชาคมอาเซียนและใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษากลางในการติดต่อสื่อสาร ผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในภาษาอังกฤษย่อมได้เปรียบยิ่งประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศรู้และสามารถใช้ภาษาได้หลายภาษายิ่งจะมีความได้เปรียบมากขึ้น Josef T. Yip (2012) ได้ทำการศึกษาความร่วมมือทางการศึกษาในประเทศเอเชียและแปซิฟิก พบว่านอกจากปัจจัยทางเศรษฐกิจและโครงสร้างพื้นฐานแล้วประเทศที่มีความพร้อมทางภาษาอังกฤษ เช่น ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย สิงคโปร์ และฮ่องกงมีโอกาสด้านความร่วมมือทางการศึกษาได้ดี

ยกเว้นกรณีประเทศฟิลิปปินส์ที่ยังมีข้อจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐานและระเบียบกฎหมายบางประการ หากประเทศไทยยังไม่ให้ความสำคัญในเรื่องการเรียนการสอนภาษาอังกฤษอย่างจริงจังกว่าที่ผ่านมา ก็เป็นที่น่าสงสัยว่าประเทศไทยจะได้านิสงค์จากการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในครั้งนี้นักน้อยเพียงใด

อย่างไรก็ตาม การให้ความสำคัญกับภาษาอังกฤษมิได้หมายความว่าต้องลดความสำคัญของภาษาไทย หรือภาษาเพื่อนบ้านอื่น ๆ ในอาเซียนลง ประเด็นอยู่ที่การให้ความสำคัญกับการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ ถ้ามีความรู้ความเชี่ยวชาญในภาษาก็จะเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้วิชาอื่น ๆ รวมทั้งมีความเข้าใจในวัฒนธรรมของเจ้าของภาษานั้น ๆ ด้วย นักวิชาการได้คาดคะเนไว้แล้วว่าฐานเศรษฐกิจของโลกในอนาคตจะอยู่ที่เอเชีย ประเทศอินเดียและจีน รวมทั้งประเทศในเอเชียอื่น ๆ จะมีบทบาทต่อระบบเศรษฐกิจโลกเป็นอย่างมากและเศรษฐกิจโลกจะถูกควบคุมโดยคนที่ไม่ได้พูดภาษาอังกฤษเป็นภาษาแม่ (Mother Tongue) การมีความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรม (รวมทั้งภาษา) ของคนเหล่านี้จะทำให้มีความได้เปรียบทางเศรษฐกิจด้วย ความรู้ความเชี่ยวชาญด้านภาษาอังกฤษสร้าง

ความสามารถในการติดต่อสื่อสาร ความรู้ในภาษาเพื่อนบ้านสร้างความเป็นมิตรและความประทับใจ

ประการที่ 2 ประสิทธิภาพของกลไกความร่วมมือด้านการศึกษามีอยู่

ปัจจุบัน อาเซียนมีกลไกความร่วมมือผ่านกลไกการบริหาร ทั้งที่เป็นการประชุมระดับต่าง ๆ หน่วยงาน สถาบัน หรือเครือข่ายเฉพาะด้าน เช่น ในด้านการศึกษามีการประชุมระดับรัฐมนตรี (Sectorial ASEAN Ministers' Meeting) หรือ เครือข่ายมหาวิทยาลัยอาเซียน (AUN) เป็นต้น นอกจากนี้ อาเซียนยังมีข้อตกลงกับองค์การซีมีโอ (SEAMEO) เพื่ออาศัยเครือข่ายของศูนย์ภูมิภาคด้านต่าง ๆ เป็นกลไกในการประสานงานและสร้างความร่วมมือทางการศึกษา แต่โดยข้อเท็จจริงแล้ว งานการศึกษา โดยเฉพาะงานด้านการเรียนการสอน ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อผู้เรียนเกิดขึ้นที่สถาบันการศึกษา หรือในห้องเรียน การประสานความร่วมมือผ่านกลไกต่าง ๆ ที่กล่าวถึงข้างต้นนั้นจะเกิดผลต่อผู้เรียนได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น การส่งเสริมให้มีความร่วมมือในระดับสถาบัน ถึงแม้จะอยู่ในกรอบของนโยบายแต่จะมีความเป็นไปได้เฉพาะสถาบันที่มีความพร้อมเพียงพอเท่านั้น ทำอย่างไรจึงจะ

สร้างขีดความสามารถของสถาบันการศึกษาไทยให้สามารถเข้าถึงเครือข่ายความร่วมมือทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติได้

ความร่วมมือด้านการศึกษามีสามารถดำเนินการได้หลายรูปแบบและหลายระดับ เช่น การแลกเปลี่ยนบุคลากร (People Exchange) ข้อมูลข่าวสาร (Information Exchange) หรือการร่วมมือในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมทางการศึกษา ซึ่งต้องอาศัยทั้งบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ กฎระเบียบ และทรัพยากรต่าง ๆ จึงจะมีความเป็นไปได้ ความคาดหวังจากทั้ง 3 เสาหลักมีความหลากหลายและบางเรื่องอาจจะอยู่นอกเหนือจากพันธกิจขององค์การซีมีโอหรือกลไกปกติ การเปิดโอกาสให้เครือข่ายอื่นเข้ามามีส่วนร่วม เช่น ภาคธุรกิจ หรือภาคประชาชน และเปิดโอกาสหรือริเริ่มเครือข่ายความร่วมมือใหม่ ๆ ให้สอดคล้องกับบทบาทหรือความต้องการใหม่ น่าจะเป็นการเพิ่มทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผลของความร่วมมือด้านการศึกษาในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน

ประการที่ 3 บทบาทของห้องสมุดในบริบทของอาเซียน

เมื่อโลกก้าวเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 มีการคาดคะเนกันถึงบทบาทของความก้าวหน้าทาง

วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่จะมีต่อการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิต การศึกษา ตลอดจนการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของประชาชน ในอดีตห้องสมุดมีบทบาทอย่างมากในฐานะที่เป็นแหล่งความรู้และข้อมูลต่าง ๆ ซึ่งมักจะถูกจัดเก็บไว้ในรูปของหนังสือและสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ผู้ที่มีความประสงค์จะได้ความรู้และข้อมูลต้องไปที่ห้องสมุด สถาบันการศึกษาจึงต้องมีห้องสมุดไว้บริการนักเรียนนักศึกษา ซึ่งมักจะเปิดและปิดตามเวลาราชการ และช่วงเวลาที่มีการจัดการเรียนการสอน

ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทำให้การแสวงหาความรู้และการสร้างองค์ความรู้มีความกว้างขวางลึกซึ้งกว่าที่เคยเป็นมาในอดีตมาก ความรู้ใหม่ ๆ เกิดขึ้นเกือบตลอดเวลา ในขณะที่ความรู้เก่าล้าสมัยเร็วขึ้น เทคโนโลยีทำให้การจัดเก็บและบริการข้อมูลมีประสิทธิภาพมากขึ้น เครื่องมือในการ

เข้าถึงข้อมูล เช่นคอมพิวเตอร์มีราคาถูกลงและมีประสิทธิภาพมากขึ้น คนจะเรียนรู้และสืบค้นหาข้อมูลผ่านเครื่องมือต่าง ๆ ได้แทบทุกสถานที่และเกือบตลอดเวลา ผลกระทบต่อห้องสมุดที่สำคัญก็คือคนเข้าห้องสมุดน้อยลงและหนังสือไม่ใช่แหล่งความรู้ที่สำคัญที่สุดแล้ว ถึงแม้ความรู้จะอยู่ในหนังสือแต่

ก็ไม่ใช่ว่าหนังสือที่พิมพ์เป็นกระดาษ แต่เป็นหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-books) นักวิชาการยังได้คาดคะเนต่อไปในอนาคตอีกว่าวิธีแสวงหาข้อมูลจะเปลี่ยนไปอีก การสืบค้นหาและนำเสนอความรู้และข้อมูลข่าวสารอาจจะไม่จำเป็นต้องอิงเนื้อหา (Text Search) เสมอไป เพราะคอมพิวเตอร์สามารถตอบสนองต่อรูป รส กลิ่น เสียง และการสัมผัส (Sense Search) ได้ เป็นพิมพ์คอมพิวเตอร์จะไม่มี ความจำเอน แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้จะส่งผลกระทบต่ออย่างสำคัญต่อห้องสมุด เช่น การเป็นแหล่งความรู้และที่รวบรวมหนังสือ การเปิด-ปิดทำการ การเป็นเครือข่ายกับห้องสมุดหรือแหล่งเรียนรู้อื่นในประเทศสมาชิกอาเซียน และรูปแบบการให้บริการ เช่น การให้ยืมหนังสือที่เป็นอิเล็กทรอนิกส์ไม่เหมือนกับการให้ยืมหนังสือที่เป็นกระดาษ เพราะแม้จะให้สมาชิกหรือผู้อ่านยืมไปแล้ว แต่หนังสือก็ยังอยู่ สามารถให้ผู้อื่นยืมอีกได้ ในขณะเดียวกัน หากถึงกำหนดส่งแล้วผู้ยืมไม่คืนหนังสือก็สามารถใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์กำหนดให้หนังสือที่ยืมไปลบจากคอมพิวเตอร์ของผู้ยืมได้ เป็นต้น

จุดเน้นของอาเซียนในเรื่องการศึกษาประการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับห้องสมุดก็คือการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education) ที่เปิดโอกาสให้คนได้เรียนรู้

ตลอดเวลา ห้องสมุดจำเป็นต้องทบทวนบทบาทที่เคยรับผิดชอบมาในอดีตในการเป็นแหล่งรวมหนังสือและให้บริการนักเรียนในวัยเรียนตามกำหนดเวลา ไปทำหน้าที่ใหม่ ๆ เพิ่มเติม เช่น การเป็นแหล่งบริหารจัดการความรู้และวัฒนธรรม บริการคนทุกกลุ่มอายุตลอดเวลาผ่านเครื่องมือที่หลากหลายและทันสมัย จัดกิจกรรมให้ความรู้และส่งเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับอาเซียน รวมไปถึงการสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ทั้งในประเทศและในภูมิภาคอาเซียน หรือในภูมิภาคอื่นของโลก

ประการสุดท้าย เงื่อนไขความสำเร็จของความร่วมมือด้านการศึกษา

ในทัศนะของผู้เขียนเห็นว่าความร่วมมือด้านการศึกษา หรือด้านอื่น ๆ จะสำเร็จได้จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยหลักอย่างน้อย 3 ประการ **ประการแรก**คือขีดความสามารถของบุคคล โดยเฉพาะขีดความสามารถทางภาษา บุคลิกภาพ และความรอบรู้ในงานวิเทศสัมพันธ์ ในบริบทของอาเซียนที่ตกลงจะใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาในการทำงาน (Working Language) และแต่ละประเทศยังมีภาษาประจำชาติและภาษาถิ่นอีกหลากหลายนั้น ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางภาษาอังกฤษจะมีโอกาสแสวงหา

ความร่วมมือได้ดีกว่า บุคลากรทางการศึกษาของไทยยังขาดความรู้และทักษะในการใช้ภาษาอังกฤษค่อนข้างมาก ข้อจำกัดนี้ส่งผลให้ขาดโอกาสในการติดต่อสื่อสารกับต่างประเทศไม่น้อยทีเดียว ปัจจัยชีวิตความสำเร็จประการที่สองคือทรัพยากร กฎระเบียบและแนวปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและติดต่อต่างประเทศ เช่น การใช้หลักสูตร การเทียบโอนผลการเรียน กระบวนการและวิธีการจ้างชาวต่างประเทศเข้ามาทำงานในประเทศไทย เป็นต้น บางเรื่องไม่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเป็นการเฉพาะแต่มีความสำคัญในการสร้างสิ่งจูงใจ เช่น ระเบียบการตรวจคนเข้าเมืองและการออกวีซ่า การให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียน นักศึกษา ตลอดจนครู-อาจารย์จากประเทศสมาชิกอาเซียนเพื่อให้เข้ามาศึกษาและทำงานในประเทศไทย และให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียน นักศึกษา และบุคลากรทางการศึกษาไทยไปศึกษาและทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียน สิ่งเหล่านี้มีส่วนส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานด้านความร่วมมือกับต่างประเทศ ปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขของความสำเร็จของความร่วมมือด้านการศึกษา **ประการที่สาม**ก็คือนโยบาย ซึ่งจำเป็นต้องมีความชัดเจนและต่อเนื่อง มียุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนที่มีประสิทธิผล เพื่อให้ผู้ปฏิบัติมีความมั่นใจ

สามารถวางแผนการดำเนินงานในระยะยาวได้ และประการสุดท้าย ซึ่งสำคัญและมีความท้าทายพอสมควรคือการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm) ของคนไทยเพื่อให้สามารถปรับตัวเข้าเป็นประชาชนอาเซียนได้ ต้องมีความตระหนักรู้ (Awareness) ถึงความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมของอาเซียน การที่ประเทศไทยไม่เคยมีประสบการณ์ในการเป็นเมืองขึ้นมาก่อน ทำให้ไม่มีโอกาสในการ “เข้าถึง” คนกลุ่มอื่น ภาษาอื่น และวัฒนธรรมอื่น การสร้างความเป็นอาเซียน (ASEAN-ness) จะต้องสร้างจากจิตสำนึกที่เป็นอาเซียน

ถ้าคนมีความรู้สึกร่วมกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และอยู่ด้วยกันได้แม้จะมีความแตกต่าง ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมก็จะเกิดขึ้น การทำมาค้าขายระหว่างกันตามเป้าหมายของประชาคมเศรษฐกิจก็จะเป็นไปได้ และในที่สุดก็จะนำมาซึ่งสันติสุขและความมั่นคงในภูมิภาคได้ นั่นหมายถึงความสำเร็จของความร่วมมือด้านการศึกษา ซึ่งได้รับการคาดหวังให้มีส่วนในการเตรียมการในการสร้าง “ประชาคมอาเซียน” ร่วมกัน

บรรณานุกรม

กรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ. (2552). บันทึกการเดินทางอาเซียน. กรุงเทพมหานคร : บริษัท วิธิตา แอนิเมชั่น จำกัด.

----- (2552). แผนงานจัดตั้งประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ค.ศ. 2009 – 2015). กรุงเทพมหานคร : บริษัท คาริสมา มีเดีย จำกัด.

ทศพันธ์ นรทัศน์. (2011). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – 2559) กับการเตรียมพร้อมเข้าสู่ประชาคมอาเซียน.

<http://www.thaingo.go.th/asean55/page011.html>. (Retrieved on 26 February 2013).

ปิติ ศรีแสงนาม. (2555). เปลี่ยนมุมคิดพิชิตอาเซียน. กรุงเทพฯ. บริษัท กันดัรพี กรัฟ จำกัด.

ศูนย์สารสนเทศยุทธศาสตร์ภาครัฐ สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2555). การเตรียมความพร้อมของประเทศไทยสู่ประชาคมอาเซียน. <http://www.nic.go.th/gsic/uploadfile/ASEAN-community.pdf>. (Retrieved on 28 February, 2013).

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. (2552). การศึกษา: รากฐานประชาคมอาเซียน. กรุงเทพฯ.

โรงพิมพ์ สกสศ.

สำนักนายกรัฐมนตรี. (2554). คำแถลงนโยบายคณะรัฐมนตรี นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร

นายกรัฐมนตรี แถลงต่อรัฐสภา. <http://www.cabinet.thaigov.go.th>. (Retrieved on 24 February, 2013).